

УДК 35.073

Н. Б. ЛАРИНА

КОМУНІКАТИВНА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Викладено комунікативну та інформаційну діяльність політичної опозиції за допомогою засобів масової інформації. Проаналізовано комунікативні відносини опозиції з владою та громадськістю, визначено тенденції щодо зростання ролі інформаційних засобів в організації політичного життя.

Ключові слова: комунікативні відносини, комунікаційний вакуум, політична опозиційна партія, міжособистісне спілкування.

This article analyzes the communicative and informational capacity of the political opposition. The author reveals the contemporary experience of communicative relations with the opposition and the public authorities, determine trends in the growing role of information in the organization of political life.

Key words: communication relationship communication vacuum, the political opposition party, interpersonal communication.

Важливою проблемою політичної опозиції є доступ до урядової інформації, що розглядається як одне з важливих повноважень “тіньового кабінету”. Проекти від фракції комуністів та фракції Партії регіонів обмежуються наданням главі “тіньового кабінету” права брати участь у засіданнях Кабінету Міністрів і виступати на них у межах регламенту, а також одержувати інформацію про діяльність та вже прийняті рішення Кабінету Міністрів України.

Натомість, проект фракції Блоку Юлії Тимошенко наділяє “тіньовий кабінет” значно ширшими повноваженнями. Відповідно до задуму Ю. Тимошенко, “опозиційний кабінет” отримує право не тільки спостерігати за процесом прийняття державних рішень на різних етапах, що (прийняття рішень) в усіх країнах є виключною прерогативою інститутів виконавчої влади та її представників, але й “отримувати інформацію, в тому числі ту, що становить державну таємницю, на рівні членів Кабінету Міністрів України. При виконанні Державного бюджету України Державне казначейство України зобов’язане забезпечити доступ опозиційного Уряду до затверджених кошторисів розпорядників бюджетних коштів; взятих бюджетних зобов’язань; отриманих товарів, робіт та послуг; здійснення платежів; використаних товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм. При цьому відмова в допущенні опозиційного Уряду до такої інформації з мотивів державної безпеки чи у зв’язку з віднесенням цих відомостей до державної таємниці не допускається” (стаття 40 законопроекту № 1011-1 “Про парламентську опозицію”). З наведеного вище видно, що повноваження “тіньового уряду” у сфері контролю, зокрема бюджетно-фінансового, є надмірними й виходять далеко за межі практики, що має місце в інших країнах, де функцію “тіньового кабінету” у сфері фінансів обмежено загальним моніторингом бюджетно-фінансової політики.

Доволі складним є питання допуску опозиції до інформації, що містить державну таємницю. Це потребує, насамперед, удосконалення механізмів відповідальності за її розголошення та вторинне використання. Слід також указати на те, що регулювання сфери інформації в Україні та її обігу (зокрема в частині відкритості всіх органів влади) є окремим завданням, яке потребує більш прискіпливої уваги до себе і може стати благодатним полем для діяльності політичної опозиції. Загалом, розв'язуючи це питання, можна врахувати, що в тій же Англії одним з обов'язків прем'єр-міністра Великобританії є інформування лідера офіційної опозиції (глави “тіньового кабінету”) з конфіденційних питань безпеки і оборони, але порядок обігу інформації “з конфіденційних питань” (у слововжитку українського законодавства “з питань, віднесених до державної таємниці”) впорядковано таким чином, щоб убезпечитися від небажаного її поширення.

Мета статті – здійснити аналіз комунікативних відносин опозиції з владою та громадськістю, визначити тенденції зростання ролі інформаційних засобів в організації політичного життя.

У загальних роботах з історії України другої половини XIX – першої половини XX ст. М. Костомаровим, Д. Яворницьким, М. Грушевським, Д. Дорошенком, Н. Полонською-Василенко, І. Крип'якевичем були висвітлені прояви української опозиції у вигляді боярського опору князям Галицько-Волинської держави, православних братств у Речі Посполитій, козацьких “бунтівників” та “свавілля”, православної шляхетської “депутатії” у польських сеймах; а також соціокультурні, історико-географічні, економічні та політичні умови виникнення та розвитку українського парламентаризму, у тому числі парламентської опозиції в Австрії та Росії в XIX – на початку XX ст.

Розпочалися дослідження витоків парламентської опозиції в дореволюційному російському парламенті – Державній думі.

На пострадянському просторі типи й моделі політичної опозиції досліджують такі російські вчені: Г. Гаврилов, В. Гельман, Г. Змановський, У. Кириєнко, Д. Макєєв, В. Пешков, К. Пономарьов, С. Поршаков, Г. Саєнко, С. Сергєєв, Л. Тимофєєва, О. Циганков та ін. Російські дослідники в контексті вивчення політичної системи українського суспільства (В. Гельман, С. Кара-Мурза) чи українського парламентаризму (Т. Гузенкова) певною мірою торкалися проблем української політичної опозиції.

Спроба ухвалення в 1996 р. закону про опозицію сприяла проведенню в Україні науково-практичної конференції “Політична опозиція: теорія та історія, світовий досвід та українська практика”, яка стала суттєвим поштовхом для подальшого осмислення різних аспектів феномена опозиції. Тоді вчені торкнулися передумов виникнення та проблем формування української опозиції (І. Курас, К. Савицький, Г. Демиденко, А. Колодій, А. Тамм, І. Бойко), а також теоретико-методологічних засад феномена “політична опозиція”, типологізації, характеристики моделей опозиції, специфічних особливостей її взаємодії з владою, обґрунтування статусу парламентської опозиції (Л. Маймескулов, В. Якушик, І. Варзар, Ю. Розенфельд, Л. Кормич, А. Кормич, А. Куліш, А. Саприкін).

“Оксамитова революція” 2000 р. в українському парламенті, що привела до створення парламентської більшості, спричинила появу досліджень (В. Журавський, Н. Мосюкова, Ю. Древаль) з питань розвитку українського

парламентаризму, у тому числі взаємодії парламентської більшості та парламентської опозиції. Аналізуючи права і повноваження політичної опозиції, дослідники торкнулися форм відносин опозиції з урядом, органами виконавчої влади (М. Михальченко, В. Судаков, В. Бех, М. Лукашевич, М. Болдижар, М. Блецкан), а також проблем консолідації опозиції у зв'язку з протистоянням вищих органів законодавчої та виконавчої влади (Ф. Рудич, Г. Зеленько) та існуванням двох центрів виконавчої влади, ще й за невизначеності їх на предмет політичного представництва.

Опозиція є невід'ємною частиною громадянського суспільства. Українська держава гарантує додержання прав і свобод громадянам відповідними статтями Конституції України (ст. ст. 3, 5, 8, 15, 21 – 24, 34, 36, 38 – 39, 44, 55, 57, 64) [1]. Організаційно опозиція оформлюється у вигляді партійних угруповань, парламентських фракцій, груп тиску.

Головним інституційним елементом опозиційних структур виступають партії, які набувають статусу опозиційних чи правлячих у ході змагання за владу через вибори. Для оптимальної діяльності механізму представництва та узгодження суспільних інтересів необхідно створення міцної партійної системи з кількох провідних партій з кількома партіями-супутниками замість існуючих в Україні атомізовано-поляризованих квазіпартій. Це відбуватиметься у міру політичного дозрівання українського суспільства та піднесення його громадянської свідомості. Завданням опозиції є прихід до влади і вплив на владу. Тому повноцінне функціонування опозиції можливе лише на тлі представницької діяльності.

Законодавче забезпечення прав народних депутатів і парламентських структур, а також регламент Верховної Ради передбачають чимало засобів парламентського контролю від політичної опозиції: парламентські запити, депутатські звернення, Дні уряду та заслуховування звітів посадовців, проведення парламентських слухань, створення слідчих комісій тощо. Звичайно, ці повноваження можуть бути розширені для того, аби “тіньовий кабінет” міг отримувати інформацію “із перших уст”. Тому пропозиції, що містяться в усіх трьох проектах, стосовно участі глави “тіньового кабінету” в засіданнях чинного уряду та можливостей виступати на цих засіданнях можна реалізувати, але для цього належить усвідомлювати, що особливого впливу на процес прийняття рішень чинним урядом це не справлятиме. Тут ідеться про забезпечення опозиції додатковою трибуною.

Засобами масової інформації в системі комунікації парламентської і позапарламентської опозиції є:

- а) доступ до державних мас-медіа;
- б) використання недержавних ЗМІ;
- в) заснування власних засобів масової інформації.

З політичної точки зору найбільш важливою диференціацією ЗМІ є їхній поділ на: урядові, опозиційні та незалежні. Виділення цих категорій ЗМІ показує наявність різних, у тому числі протилежних задач, що постійно присутні на інформаційному ринку. У самому загальному плані така структура показує, що ніякі, у тому числі урядові, постанови не мають монополію в інформаційному просторі, припускаючи наявність сил, що навмисно діють з метою дискредитації й ослаблення впливу офіційної влади. При цьому незалежні ЗМІ можуть підсилювати як про-, так і антиурядові позиції або займати самостійну позицію, критично оцінюючи діяльність

і тих чи інших політичних сил. Але в будь-якому випадку громадська думка зіштовхується не з односпрямованими, а з різноспрямованими інформаційними потоками, виробляючи свої оцінки і підходи в ідейно конкурентному середовищі.

Специфічний відтінок ідейної конкуренції додає діяльність центральних і периферійних ЗМІ. Зокрема, у багатьох демократичних державах на місцях владу можуть контролювати опозиційні сили і відповідні ЗМІ, що нерідко виражається у створенні інформаційних бар'єрів для телетрансляцій центральних каналів і перешкод для центральної преси. Можливі ситуації, коли у структурі місцевих ЗМІ відсутні свої телеканали, друкований ринок заповнюється тільки місцевими провідними виданнями.

У більш широкому контексті діяльність цієї категорії ЗМІ висвітлюють проблему забезпечення економічної самостійності ЗМІ. Як показала практика, не тільки капітал, але і сама держава може створювати економічні умови, що спонукають ЗМІ до більшої політичної лояльності, заохочують і примушують їх до проведення конформістського курсу на інформаційному ринку. Узявши під свій контроль основні джерела економічної підтримки ЗМІ, особливо в умовах гострого політичного розмежування в перехідних суспільствах, держава і капітал практично знищують категорію незалежних, нейтральних ЗМІ на інформаційному ринку, позбавляючи людей можливості вільного і неангажованого вибору політичних позицій.

Підвищення ролі ЗМІ є показником посилення розважальних установок, поверховості інформаційної політики даних ЗМІ, відсутності в їхній роботі аналітичних підходів. У результаті люди дивляться політику більше, але розуміють у ній менше. І ще менше критичних оцінок формується в їхній свідомості. Таке наростання конформізму нерозривно зв'язано з прагненням окремих ЗМІ до монополізації формування смаків, усвідомлення людьми своїх інтересів. Цьому сприяє новий тип інформування, в якому електична подача новин формує дискретність і мозаїчність сприйняття політичного світу, визначає відсутність необхідних соціальних пріоритетів. У результаті такої інформаційної політики звужуються можливості для збагачення культурного світу людини, інтенсифікації її соціальних і політичних контактів.

Стратегія комунікативної поведінки політичної опозиції на інформаційному ринку залежить від змісту інформаційних технологій. Це якісні обмеження на інформаційну політику держави і напрями діяльності усіх органів і ланок управління: ініціювання масової підтримки населенням комунікативних заходів протесту, мобілізація широких соціальних шарів на їхню реалізацію (стратегія “непокори”, “протистояння”); інформування суспільства про власну позицію, прийнятому по тому або іншому питанню, але без активізації зусиль щодо його виконання (стратегія “підтримки комунікації з громадськістю з метою здійснення опору та протидії”); поширення вказівок підлеглим низовим структурам і органам управління для реалізації рішень, що мають виконавчий характер (“рольова” стратегія партій політичних опозиційних сил); контроль за реалізацією прийнятих і вже здійснюваних рішень (стратегія “контролю”); координація активності державних, політичних і громадських організацій і об'єднань під час обговорення тих або інших соціальних проблем (стратегія “підтримки балансу сил”); створення позитивного іміджу політичних опозиційних партій відповідно, критика типу правління влади (стратегія “конструювання іміджу”); загострення уваги

громадської думки для обговорення невідгідних режимів соціальних проблем (“відволікаюча та привертаюча увагу стратегія”).

Іншими, не менш важливими факторами, що визначають зміст інформаційних технологій, є ті типи інформаційно-комунікативних дій, що розкривають характер відносин опозиції з органами державної влади і громадськістю. Такого роду типи інформування і комунікації виходять за рамки системи прийняття рішень.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки.

Політичну опозицію в сучасному суспільстві варто розглядати в комунікативному ключі як феномен, що виникає з багатобічного спілкування і припускає вибір суспільством визначених політичних кодів з альтернатив, запропонованих керуючою групою, у результаті постійно налагодженого політичного дискурсу між ними. Це особливо характерно для опозиції, процес формування і відправлення якої нерозривно зв’язаний з політичною комунікацією.

Політична комунікація, здійснювана опозицією в ході формальних і неформальних взаємодій (виробництво і передача інформації, її сприйняття і тлумачення) з метою структурування (інституціоналізації) політичної діяльності, набуває нового значення і підвищення її легітимності. Без неї неможливе зміцнення представницької влади і розвиток демократії.

Політична комунікація потребує підтримки ресурсами другого порядку (допоміжними), що впливають на її ефективність: функціональні ресурси, що припускають удосконалювання організаційно-діяльнісних механізмів формування і роботи законодавчої влади; інформаційні ресурси, зв’язані з просуванням позитивних і корисних для громадян зведень; ресурси залучення, спрямовані на те, щоб розбудити в громадян інтерес до законотворчого процесу і залучити до участі в ньому, забезпечивши тим самим довіру до опозиції і підтримку її дій.

Як основні прийоми і засобів, що сприяють ефективності політичної комунікації опозиції, можуть виступати моделі двосторонньої і багатобічної комунікації з обов’язковим зворотним зв’язком; реалізація стратегій відкритості і залучення стосовно населення; використання ефективних методик зв’язків із громадськістю; технологічність і креативність форм і методів роботи прес-служб.

PR-супровід діяльності опозиції повинен носити не номінальний, а практично значимий характер, при якому найважливіші політичні рішення випереджають суспільне обговорення, а суспільне обговорення, у свою чергу, виливається в конкретні політичні рішення. Ця робота будується на основі моделі двосторонньої асиметричної комунікації (через ЗМІ) і моделі двосторонньої симетричної комунікації (в умовах безпосередньої взаємодії з громадськістю). Паблік рілейшнз як різновид політичної комунікації” на основі наукових розробок і практичного досвіду досліджується механізм політичних паблік рілейшнз з метою визначення їхнього місця і ролі в демократизації державного управління. Поняття PR як ефективної системи забезпечення діяльності політичної опозиції поступово включається у всю систему політичної комунікації. Однак тільки при впровадженні демократичної моделі політичних комунікацій результатом PR-кампанії є “якісна” суспільна думка, що досягається за допомогою обговорень, критики, аргументації думок у публічній сфері.

Найбільш відомі моделі еволюції PR як політичної комунікації: модель односторонньої комунікації, модель публічної інформації, модель двосторонньої

асиметричної комунікації і модель двосторонньої симетричної комунікації з орієнтацією на громадськість. Політичний публік рілейшнз, будучи різновидом політичної комунікації, стає могутнім інструментом для досягнення різних цілей, у тому числі підвищення легітимності органів влади, що здійснюють функції державного керування відповідно до інтересів суспільства. Приклади реалізації на практиці PR-моделей двосторонньої асиметричної комунікації і двосторонньої симетричної комунікації організаційні форми роботи опозиції з громадськістю і представницькими органами місцевого самоврядування. Результати досліджень, що приводяться, виявляють визначений парадокс: обираючи депутатів, електорат робить ставку на лідерів, що виражає його інтереси, однак згодом рівень довіри населення до них виявляється нижче, ніж до лідерів виконавчої влади. Інформаційні ресурси, зв'язані, з одного боку, з нейтралізацією міфів (негативних стереотипів) про діяльності влади, а з іншого – із просуванням позитивних і корисної для громадян інформації, здатної зміцнити довіру до опозиції.

Література:

1. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 р. – Режим доступу : [www/http/rada.gov.ua](http://www/rada.gov.ua).
2. *Гаврилов Г. А.* Модели политической оппозиции: теоретико-методологический анализ / Г. А. Гаврилов. – М., 2003.
3. *Гизо Ф.* О средствах правления и оппозиции в современной Франции [Электронный ресурс] / Ф. Гизо. – Режим доступа : [www/partyofregions.org.ua/opposition-a-z/4270e0d95879e](http://www.partyofregions.org.ua/opposition-a-z/4270e0d95879e).
4. *Ірха К. О.* Вплив опозиційного статусу на побудову платформи політичної дії / К. О. Ірха // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. – 2008. – № 1-2. – С. 29–32.
5. *Ірха К. О.* Інституціональні моделі опозиційної діяльності: європейський досвід та Україна / К. О. Ірха // Україна європейська: сучасні тенденції і перспективи : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (21 травня, 2010 р.). – Чернігів : МГО “Євроклуб”, 2010. – С. 65–67.
6. *Ірха К. О.* Інституціональні моделі політичної опозиції: порівняльний аналіз / К. О. Ірха // Модернізація політичної системи України: стан та перспективи розвитку : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – С. 55–57.
7. *Ірха К. О.* Класифікація функцій опозиції у демократичному суспільстві / К. О. Ірха // Грані. – 2010. – № 3 (71). – С. 103–106.
8. *Ірха К. О.* Опозиція та влада в сучасній Україні: тактика співіснування / К. О. Ірха // Ціннісний вимір політичної діяльності: теорія і практика розвитку сучасного українського суспільства : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 травня, 2010 р.) ; [колегія : Ю. М. Бардачов – голова, В. Ф. Цвих, Ф. Г. Семенченко та ін.]. – Херсон : Олді-плюс, 2010. – С. 194–195.
9. *Ірха К. О.* Політична опозиція: перспективи інституціоналізації в Україні та досвід західних демократій / К. О. Ірха // Модернізація політичної системи України: стан та перспективи розвитку : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – С. 116–118.
10. *Ірха К. О.* Порівняльний аналіз інституціональних форм опозиційної діяльності / К. О. Ірха // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. пр. ; [гол. ред. Вашкевич В. М.]. – К., 2009. – Вип. 24. – С. 364–371.

11. *Ірха К. О.* Теоретичні аспекти дослідження політичної опозиції в західній науці ХІХ-ХХ ст. / К. О. Ірха // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. пр. ; [гол. ред. Вашкевич В. М]. – К., 2009. – Вип. 29. – С. 415–420.

12. *Масловська О. М.* Політико-культурологічні детермінанти функціонування політичної опозиції: світова та українська практика : автореф. дис. ... к.політ.н. : 23.00.03 / О. М. Масловська. – К., 2013. – 20 с.

Надійшла до редколегії 14.10.2013 р.